

В. Є. Величко, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ВІЛЬНОГО ТА ВІДКРИТОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ, ФІЗИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ

Величко В. Є.

Педагогічні умови використання вільного та відкритого програмного забезпечення при підготовці вчителів математики, фізики та інформатики

Розглядається проблема впровадження вільного та відкритого програмного забезпечення в процес підготовки майбутніх учителів математики, фізики та інформатики через визначення та обґрунтування педагогічних умов. Визначено організаційно-педагогічні умови, що пов'язані з підготовкою суб'єктів до використання програмного забезпечення та його методичного супроводу, раціональний та виважений відбір вільного та відкритого програмного забезпечення, що, в свою чергу, сприяє формуванню сучасного світогляду на інформаційні процеси та їх реалізацію. До психолого-педагогічних умов віднесено формування мотиваційного підґрунтя використання вільного та відкритого програмного забезпечення, та його реалізація психологічними прийомами, діагностика впровадження в навчальний процес та адаптованість вільного та відкритого програмного забезпечення до навчальної діяльності. До дидактичних умов увійшли як використання інноваційних технологій навчання, що базуються на вільному та відкритому програмному забезпеченні, приділяючи особливу увагу самоосвітній діяльності, так і необхідність використання його переваг для формування ІКТ-компетентності майбутніх учителів математики, фізики та інформатики.

Ключові слова: вільне програмне забезпечення, відкрите програмне забезпечення, педагогічні умови, підготовка майбутніх учителів.

Величко В. Е.

Педагогические условия использования свободного и открытого программного обеспечения при подготовке учителей математики, физики и информатики

Рассматривается проблема внедрения свободного и открытого программного обеспечения в процесс подготовки будущих учителей математики, физики и информатики через определение и обоснование педагогических условий. Определены организационно-педагогические условия,

связанные с подготовкой субъектов к использованию программного обеспечения и его методического сопровождения, рациональный и взвешенный отбор свободного и открытого программного обеспечения, что в свою очередь, способствует формированию современного мировоззрения на информационные процессы и их реализацию. К психолого-педагогическим условиям отнесены формирование мотивационного основания использования свободного и открытого программного обеспечения, и его реализация психологическими приемами, диагностика внедрения в учебный процесс и адаптированность свободного и открытого программного обеспечения к учебной деятельности. К дидактическим условиям отнесены как использование инновационных технологий обучения, основанных на свободном и открытом программном обеспечении, где особое внимание уделяется самообразовательной деятельности, так и необходимость использования его преимуществ для формирования ИКТ-компетентности будущих учителей математики, физики и информатики.

Ключевые слова: свободное программное обеспечение, открытое программное обеспечение, педагогические условия, подготовка будущих учителей.

Педагогічні дослідження в напрямку використання вільного та відкритого програмного забезпечення спираються, перш за все, на дослідження комп'ютеризації навчального процесу взагалі та аналізу дидактичних можливостей та проблем його впровадження зокрема. Питання комп'ютеризації освіти, не зважаючи на замалий період з точки зору історії, є одним з розділів педагогічної науки, що динамічно розвивається. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій призвело до появи інформаційно-освітнього середовища, що в свою чергу вимагає нового підходу та нового погляду на класичні форми та методи навчання. Сучасні дослідження, враховуючи наявність електронних форм та методів навчання, говорять про необхідність перегляду класичної педагогіки і створення нового напрямку – електронної педагогіки. Розглядаючи використання вільного та відкритого програмного забезпечення при підготовці майбутніх учителів математики, фізики та інформатики як складової частини платформи створення та функціонування інформаційно-освітнього середовища слід детально розглянути саме умови його використання.

Метою дослідження є виявлення та обґрунтування педагогічних умов використання вільного та відкритого програмного забезпечення при підготовці майбутніх учителів математики, фізики та інформатики.

У сучасних педагогічних дослідженнях, що пов'язані з проблемами вдосконалення функціонування педагогічних систем і підвищення ефективності освітньої діяльності, є виявлення, обґрунтування та перевірка педагогічних умов, що забезпечують їх успішну реалізацію. У роботах таких учених як В. Андреев, Н. Журавська, М. Зверева, Б. Купріянова, А. Найн, Н. Яковлева та інших досліджуються загальні питання педагогічних умов, їх вплив на педагогічний процес. У питанні використання комп'ютерних технологій у навчально-виховному процесі вже накопичено значний науковий потенціал завдяки роботам В. Бикова, А. Верланя, Р. Вільямс, Б. Гершунського, А. Єршова, М. Жалдака, В. Извозчикова, Ч. Кларка, К. Коліна, М. Лапчика, Ю. Машбиця, В. Монахова, І. Підласного, Є. Полат, Ю. Рамського, І. Роберт, Д. Севедж, Г. Селевка, О. Спіріна, Н. Тализіної, В. Тихомирова, Ю. Тріуса, М. Шкіля та інших. Використанню вільного програмного забезпечення в системі освіти присвятили свої дослідження Є. Алексеев, О. Воронкін, В. Габрусев, Г. Злобін, М. Карпенко, М. Кияк, С. Семеріков, І. Теплицький, В. Хахановський та інші. Тим не менш, залишається не дослідженим питання виявлення та реалізації педагогічних умов використання вільного та відкритого програмного забезпечення в процесі підготовки майбутніх учителів математики, фізики та інформатики.

Використання інноваційної освітньої технології, до якої належить також інформатизація освітньої діяльності, має на меті створити позитивні зміни за умов сформованості та виконання педагогічних умов їх впровадження. До таких загальних умов комп'ютеризації освіти, спираючись на результати дослідження В. Красильникової [1], віднесено, перш за все, обґрунтування можливостей використання інформаційних технологій, що стануть базисом нових освітніх технологій. Крім того, необхідна детальна розробка основних положень, закономірностей, принципів, відношень, зв'язків та умов розвитку

інформаційних технологій в освітній діяльності. Важливою умовою є розробка концептуальної моделі навчання в інформаційно-освітньому середовищі на основі осмислення, модернізації дидактичних понять і принципів традиційної моделі навчання, вибору та обґрунтування нових дидактичних принципів, що можуть дати якісне навчання в інформаційно-освітньому середовищі. Наступною педагогічною умовою є розробка формалізованої моделі навчання в інформаційно-освітньому середовищі, що передбачає розробку інформаційних засобів навчання, тестування; методик навчання та самоосвіти в інформаційно-освітньому середовищі з врахуванням індивідуальних особливостей суб'єктів освітнього процесу та психолого-дидактичних вимог організації навчання.

У академічному словнику української мови подаються наступні трактування поняття «умова» [2, с. 441]:

- необхідна обставина, що робить можливим здійснення, створення, утворення будь-чого або сприяє чомусь;
- обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється будь-що;
- правила, існуючі або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, що забезпечують нормальну роботу будь-чого;
- сукупність даних, положень, що лежать в основі будь-чого.

Філософське трактування даного поняття пов'язується з відношенням предмета до оточуючих його явищ, без яких він існувати не може, тобто те, від чого залежить щось інше (що обумовлюється); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій). Таким чином, сукупність конкретних умов даного явища утворює середовище його протікання, виникнення, існування та розвитку.

У педагогічних дослідженнях умови вирізняються різноманітними підходами до даного поняття. Так, наприклад, на думку Є. Хрикова педагогічні умови спрямовуються на організацію педагогічної діяльності, на підвищення ефективності, тобто вони мають практичну, нормативну спрямованість

[3, с. 15]. О. Братанич дав наступне визначення поняття педагогічні умови. На його переконання цесукупність об'єктивних можливостей змісту освіти, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей їх здійснення [4, с. 7]. К. Недялкова вважає, що педагогічні умови це зовнішні стосовно особистості студента обставини середовища навчання й виховання, що є причиною змін його особистості [5, с. 10].

Таким чином, під педагогічними умовами впровадження розуміється сукупність заходів, що свідомо створюються в навчально-виховному процесі та забезпечують найбільш ефективне використання вільного та відкритого програмного забезпечення при підготовці майбутніх учителів математики, фізики та інформатики.

Визначаючи в якості платформи інформаційних технологій вільне та відкрите програмне забезпечення необхідно з врахуванням його переваг та недоліків визначити педагогічні умови його використання при підготовці майбутніх учителів математики, фізики та інформатики. Враховуючи світовий та вітчизняний досвід використання вільного та відкритого програмного забезпечення, а також виявлені переваги та недоліки його використання виявлено три групи педагогічних умов: організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні та дидактичні.

До організаційно-педагогічних умов віднесено:

- підготовка суб'єктів освітньої діяльності до використання вільного та відкритого програмного забезпечення, практичним результатом якого має бути поетапний перехід до його відповідного використання;
- розробка, підготовка, апробація та розповсюдження методичних матеріалів щодо використання вільного та відкритого програмного забезпечення;
- єдність професійного, соціокультурного та інформаційного компонентів, професійно значущих знань, емоційних суджень і практичних дій майбутніх учителів математики, фізики та інформатики в умовах використання вільного та відкритого програмного забезпечення;

- раціональний і науково обґрунтований відбір вільного та відкритого програмного забезпечення, його оперативне оновлення.

До психолого-педагогічних умов включено:

- належне мотиваційне підґрунтя щодо використання вільного та відкритого програмного забезпечення в освітній діяльності;
- сприяння отриманню намічених результатів навчання, базуючись на використанні вільного та відкритого програмного забезпечення;
- діагностика процесу використання вільного та відкритого програмного забезпечення через аналіз досягнення запланованих результатів;
- адаптованість вільного та відкритого програмного забезпечення до використання в освітній діяльності.

Дидактичні умови включають:

- упровадження в навчальний процес інноваційних технологій навчання, що базуються на використанні вільного та відкритого програмного забезпечення;
- надання переваги самостійній навчально-пізнавальній діяльності майбутніх учителів математики, фізики та інформатики з використанням вільного та відкритого програмного забезпечення;
- необхідність використання переваг вільного та відкритого програмного забезпечення для створення програмної складової електронного навчання;
- реалізація зворотного зв'язку та формування здатності до рефлексії стосовно використання вільного та відкритого програмного забезпечення.

Охарактеризуємо кожен з наведених педагогічних умов.

Одним з головних недоліків при використанні вільного та відкритого програмного забезпечення є відсутність відповідної підготовки суб'єктів навчального процесу. Аналіз навчальних програм шкільного навчального предмету «Інформатика» та відповідних шкільних підручників свідчить про те, що вільне та відкрите програмне забезпечення присутнє тільки в тому випадку, коли пропрієтарного програмного забезпечення не існує в цьому класі. Таким

чином, здобувачі вищої освіти не мають досвіду використання вільного та відкритого програмного забезпечення на початку навчання, що значно ускладнює процес його впровадження. Також не менш важливою є підготовка викладачів до використання вільного та відкритого програмного забезпечення. У цьому напрямі на рівні держави приймаються законодавчі акти, що направлені на широке застосування вільного та відкритого програмного забезпечення в закладах освіти. Так, у 2002 році Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження № 247-р від 15.05.2002 «Про затвердження Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням», Міністерством освіти і науки України видано наказ № 903 від 02.12.2004 «Про затвердження Правил використання комп'ютерних програм у навчальних закладах». Однак на практиці ці ініціативи зводяться нанівець через низку перешкод, пов'язаних із недостатнім фінансуванням, людським фактором та конкурентною боротьбою з боку власників пропріетарного програмного забезпечення.

Наступною організаційно-педагогічною умовою є розробка, підготовка, апробація та розповсюдження методичних матеріалів щодо використання вільного та відкритого програмного забезпечення в освітній діяльності. Існуючі бізнес-моделі навколо вільного та відкритого програмного забезпечення не передбачають агресивної рекламної компанії своїх програмних продуктів, одним з елементів якої є підтримка розробки та впровадження методичного супроводу використання програмних продуктів в освіті (наприклад, програма від Microsoft «Партнерство в навчанні»). А тому розробка методичного супроводу вільного та відкритого програмного забезпечення є прерогативою ентузіастів і може бути порівняна з ідеологією розробки програмного забезпечення означеного класу.

Одним із здобутків використання програмного забезпечення в освітній діяльності є створення електронних освітніх ресурсів. Через використання виключно відкритих форматів файлів у вільному та відкритому програмному забезпеченні має бути створена єдина платформа електронного навчання.

Незважаючи на критику ідеологами вільного та відкритого програмного забезпечення політики правовласників пропрієтарного програмного забезпечення, саме ідеологи вільного програмного забезпечення започатковують створення єдиного інформаційного компоненту інформаційно-освітнього середовища на базі відкритих форматів файлів. Таким чином, з точки зору суб'єктів освітнього процесу, результати використання вільного та пропрієтарного програмного забезпечення у вигляді електронних освітніх ресурсів є спільними.

Раціональний та науково-обґрунтований відбір вільного та відкритого програмного забезпечення для навчального процесу базується, перш за все, на його відповідності санітарно-гігієнічним нормам, педагогічній доцільності його використання та наявних дидактичних можливостей і визначається, зазвичай, експертизою за наступними параметрами: технічний (встановлення/видалення, безпомилкове функціонування всіх компонентів, технічна реалізація тощо); життєдайний (підтримка, оновлення, нові версії тощо); змістовний (обсяг матеріалу, оцінка змісту поданого матеріалу, ступінь розробленості предметної області, педагогічної та методичної складових поданого матеріалу та способу його подання); дизайн-ергономічний (гармонія засобів мультимедіа, якість мультимедіа, організація інтерфейсу, ергономіка, комфортність, простота тощо). Наявність усіх зазначених параметрів у програмному забезпеченні на високому рівні дає підстави розглядати можливість його використання в освітній діяльності.

Однією із перешкод впровадження вільного та відкритого програмного забезпечення в освітню діяльність є негативне психологічне ставлення до даного продукту. Дослідження показують, що використання вільного та відкритого програмного забезпечення в освітній діяльності принципово не відрізняється від використання пропрієтарного, на відміну від механізму створення та юридичних аспектів його використання. А тому створення належного мотиваційного підґрунтя використання саме вільного та відкритого

програмного забезпечення в освітній діяльності через неособливість процесу його використання є однією з першочергових психолого-педагогічних умов.

Закріплення позитивної мотивації щодо використання вільного та відкритого програмного забезпечення можливе при отриманні намічених результатів навчально-дослідницької діяльності. Значна частина успіху залежить як від вибору ефективного способу розв'язання поставленого завдання, так і від виваженого підбору засобів її розв'язання. Слід зазначити, що формування наведених умінь та навичок є досить складною педагогічною проблемою та її розв'язання не вичерпується комп'ютеризацією освіти.

Наступною психолого-педагогічною умовою є діагностика процесу використання вільного та відкритого програмного забезпечення. Організація цього процесу можлива шляхом поточного контролю отриманих результатів з корегуванням подальших кроків, якщо виникне така потреба. Процес діагностики можливий також у випадку самоосвіти. За таких умов важливо мати навички критичного аналізу отриманих результатів.

Особливості створення вільного та відкритого програмного забезпечення через ініціативу програмістів і, як правило, без участі фахівців інших напрямів, надають особливий статус умові його адаптованості до використання в освітній діяльності. Перевага вільного та відкритого програмного забезпечення відносно можливостей його адаптації не завжди дозволяє надати програмному забезпеченню дидактичної привабливості, а тому тільки при широкому застосуванні вільного та відкритого програмного забезпечення в освітній діяльності матимемо можливість стимулювати його розробників до врахування особливостей використання в освіті.

Здійснювана комп'ютеризація процесу навчання є сама по собі інноваційною технологією через широке застосування дидактичних переваг інформаційно-комунікаційних технологій, а у поєднанні з новими та спеціально розробленими методами та формами навчання, що належать до електронної педагогіки, становить основу сучасної дидактики. Вільне та відкрите програмне забезпечення займає перші місця в рейтингу мережевого та серверного

програмного забезпечення, а також баз даних та систем розробки програмного забезпечення. Саме тому його використання в навчальній діяльності здатне створювати інноваційні технології навчання.

Сьогодні вищої освіти видозмінюється від надання знань до початку трудового шляху людини до навчання протягом усього життя. Відповідно роль самоосвіти для майбутніх учителів математики, фізики та інформатики має першочергове значення. Історія створення та розвитку вільного та відкритого програмного забезпечення надає нам приклад саморозвитку команд розробників програмного забезпечення, що є результатом самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Таким чином, самоосвітня діяльність у межах вільного та відкритого програмного забезпечення знайде не тільки інструмент для розв'язання поставлених завдань, а й стане прикладом навчально-пізнавальної діяльності.

Такі переваги вільного та відкритого програмного забезпечення як відкриті стандарти, підвищена безпека використання, можливість індивідуального використання, можливість учитись на відкритому коді програм, виховання відповідального громадянина держави та суспільства надають вільному та відкритому програмному забезпеченню перевагу під час вибору платформи програмної складової електронного навчання.

Процес діагностики успішності використання вільного та відкритого програмного забезпечення при підготовці майбутніх учителів математики, фізики та інформатики має, насамперед, сформулювати вміння аналізувати набуті знання, вміння та навички. Результати такого аналізу є вихідними даними зворотного зв'язку, без якого стає неможливим процес навчання.

Виділені педагогічні умови використання вільного та відкритого програмного забезпечення дозволять не тільки гармонійно застосовувати його при підготовці майбутніх учителів математики, фізики та інформатики, а й перетворити даний продукт із засобу навчання в програмний компонент інформаційно-освітнього середовища.

Література

1. **Красильникова В.** Теория и технологии компьютерного обучения и тестирования / В. Красильникова. – М. : Дом педагогики, 2009. – 339 с.
2. **Словник української мови:** в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 10. – С. 441.
3. **Хриков Є. М.** Педагогічні умови як складова наукових знань / Є. М. Хриков // Шлях освіти. – 2011. – № 2. – С. 11–15
4. **Братанич О. Г.** Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / О. Г. Братанич. – Кривий Ріг, 2001. – 16 с.
5. **Недялкова К. В.** Педагогічні умови інтелектуального розвитку майбутніх учителів математики у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / К. В. Недялкова. – Одеса, 2003. – 21 с.

Velychko V. Ye.

Pedagogical Conditions of Use of Free and Open Source Software in the Preparation of Teachers of Mathematics, Physics and Computer Science

The problem of the introduction of free and open source software in the process of preparing future teachers of mathematics, physics and computer science through the definition and justification of pedagogical conditions. Defined organizational and pedagogical conditions related to the preparation of subjects to use the software and its methodological support, rational and balanced selection of free and open source software, which in turn, contributes to a modern outlook on information processes and their implementation. For psycho-pedagogical conditions of formation of motivational foundation attributed the use of free and open source software and its implementation psychological techniques, diagnostics implementation of the learning process and adaptation of free and open source software in educational activity. For didactic conditions included the use of innovative learning technologies based on free and open-source software, focusing on self-educational activity, and the need to use its advantages for the formation of the ICT competence of the future teachers of mathematics, physics and computer science.

Keywords: free software, open source software, pedagogical conditions, the preparation of future teachers.

Відомості про автора

Величко Владислав Євгенович – кандидат фізико-математичних наук, доцент, докторант кафедри фізико-технічних систем та інформатики ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Стаття надійшла до редакції 24.05.2016 р.

Прийнято до друку 24.06.2016 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Желанова В. В.